

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Тетяна ГОЦЬ

Проаналізовано внутрішні джерела створення власного фінансового капіталу житлово-комунальних підприємств за рахунок механізмів ціноутворення. Доведено необхідність повною мірою використовувати прибуток та амортизацію для підвищення капіталізації підприємств шляхом удосконалення ціноутворення на послуги підприємств житлово-комунального господарства.

The article is sacred to the analysis of internal sources of creation of property financial asset of house-public enterprises due to the mechanisms of pricing. A necessity for a complete measure to use an income and depreciation for the increase of capitalization of enterprises through perfection of pricing on services of house-public is well-proven.

В умовах постійного дефіциту фінансових ресурсів і значної зношеності матеріальної бази житлово-комунального господарства (ЖКГ), механізми ціноутворення не дають змоги створювати необхідну економічну основу для підвищення його капіталізації.

Досліджень з цієї проблеми недостатньо. Вітчизняні науковці (Н. О. Гура, С. С. Дзезик, Р. І. Онищук, Г. М. Семчук) підтверджують наявні проблеми із ціноутворення на житлово-комунальні послуги, проте внутрішні джерела підвищення капіталізації через ціноутворення мало вивчені.

В житлово-комунальній галузі поглиблюються процеси значної зношеності основних засобів, повіннена їх оновлення. Зовнішніх джерел підвищення капіталізації недостатньо, низька інвестиційна привабливість, хронічна збитковість та неефективні діючі механізми ціноутворення не дають змоги оптимізувати структуру капіталу для розвитку підприємств галузі.

Мета цієї статті – запропонувати механізми вдосконалення ціноутворення для підвищення капіталізації житлово-комунальних підприємств.

Для більшості вітчизняних житлово-комунальних підприємств необхідність підвищення капіталізації зумовлена наявністю й посиленням морально та фізично зношеного обладнання. Так, за перше півріччя 2010 р. із загальної протяжності водопровідних мереж перебувають в аварійному стані й потребують заміни 37%, каналізаційних мереж – 34,8%. Протяжність зношених та аварійних теплових мереж становить 15,8% від їхньої загальної протяжності. Зберігається тенденція старіння житлового фонду, який здебільшого перебуває у незадовільному технічному стані. До категорії старих та аварійних житлових будинків в Україні віднесено 60,7 тис., тобто 0,6% житлового фонду. Загрозлива ситуація склалася у ліфтовому господарстві, кількість ліфтів, які мають термін експлуатації 25 і більше років, становить 37,7% [5].

Такий стан основних засобів потребує активізації відтворювальних процесів у житлово-комунальному господарстві України з метою поліпшення матеріальної бази виробництва та надання послуг, підвищення його інноваційного рівня, забезпечення якості й підвищення ефективності загалом. Підвищення капіталізації підприємств в такій ситуації слід розглядати як головну економічну базу та передумову їхнього економічному розвитку.

Капіталізація як економічна категорія визначається як процес "перетворення додаткової вартості на капітал, тобто її використання на приріст капіталу, розширення (відтворення) виробництва" [2, с. 395].

Проблеми формування фінансового капіталу актуальні для всіх підприємств, але насамперед для підприємств житлово-комунального господарства. Аналіз статистичної інформації показує, що в Україні збитковими є майже всі функціонуючі житлово-комунальні підприємства. Так, за станом на

01. 07. 2010 р. підприємства галузі зазнали збитків на суму 968,4 млн. грн., що на 14,5% більше порівняно з відповідним періодом 2009 р. Найбільш збитковими були підприємства Луганської, Харківської та Дніпропетровської областей [5]. Для умов ринкової економіки такі підприємства мають бути банкрутами, проте в Україні вони існують роками. Зрозуміло, що зростання капіталізації для таких житлово-комунальних підприємств є проблемним, але це не знижує актуальності питання, а навпаки, привертає увагу до необхідності його вирішення. Враховуючи, що більшість підприємств житлово-комунального господарства є підприємствами комунальної власності, кошти, які формуються як за рахунок особистих внесків, так і за рахунок можливостей фінансового ринку, в тому числі кредитів, обмежені. З іншого боку, фінансові ресурси державного та місцевих бюджетів, що спрямовуються на розвиток комунальної галузі, недостатні. Тому в нинішніх умовах найбільше значення мають внутрішні джерела їхнього формування. Найсуттєвішими з них є прибуток та амортизаційні відрахування, які тісно пов'язуються при формуванні тарифної політики (рис. 1).

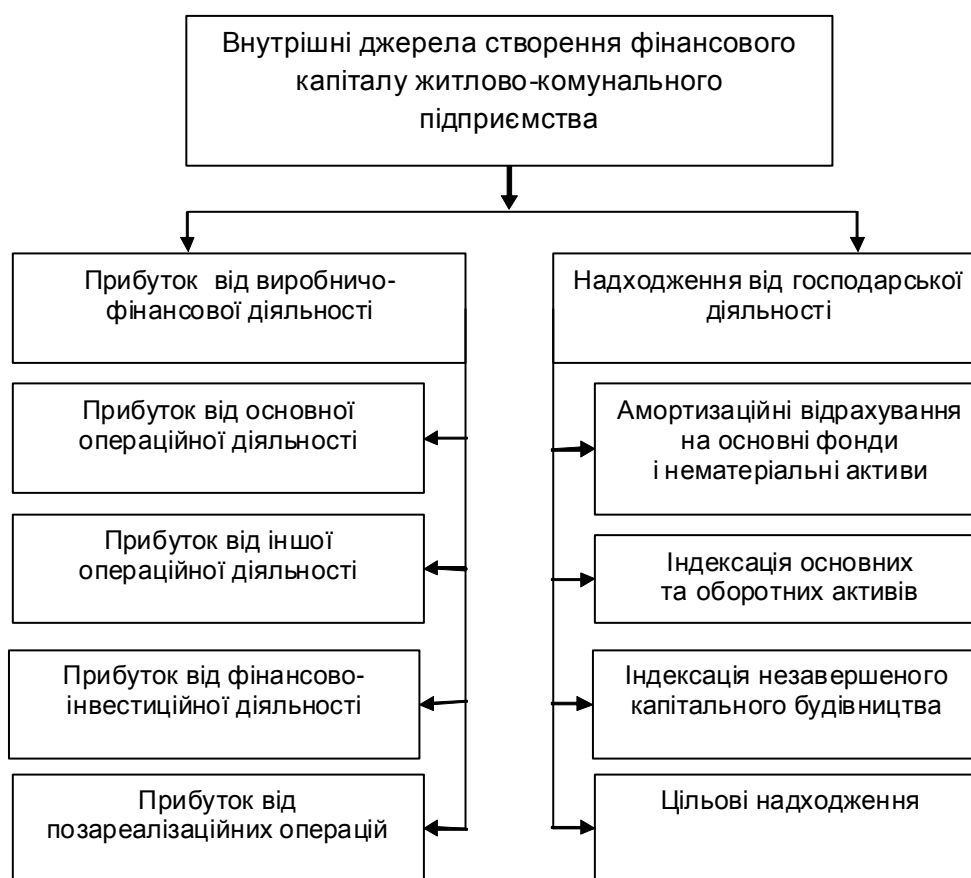


Рис. 1. Внутрішні джерела створення власного фінансового капіталу житлово-комунальних підприємств

Питанням ціноутворення в галузі житлово-комунального господарства присвячені доповіді відповідальних працівників Міністерства житлово-комунального господарства України та наукові праці Н. О. Гури, С. С. Дзезика, Р. І. Онищук. Однак вплив нинішньої системи ціноутворення на капіталізацію не розглядався, хоча він має важливе значення для формування власного фінансового капіталу підприємств.

Аналіз чинної нормативно-правової бази ціноутворення на послуги житлово-комунальних підприємств свідчить, що всі вони мають змогу формувати внутрішні фінансові ресурси за рахунок передбачення прибутку в тарифах на відповідні послуги. Так, у тарифах на послуги з централізованого водо- і тепlopостачання та вивезення твердих побутових відходів передбачена рентабельність до 12% і є змога застосувати коригування тарифів при зростанні інфляції [9; 10]. Проте є ряд факторів, які прямим чином перешкоджають підприємствам досягти прибутку як власного джерела формування

фінансового капіталу: тарифи відшкодовують витрати підприємств ЖКГ лише на 70%, при цьому що оплата за надані послуги надходить не в повному обсязі, підприємства, як правило, є платниками ПДВ [1, с. 70]. Тарифи у ЖКГ виконують і соціальну функцію, з огляду на наявність пільгових категорій населення та субсидій малозабезпеченим громадянам: оскільки фінансування з бюджету надходить несвоєчасно й не в повному обсязі – підприємства ЖКГ фактично виконують і функцію соціальних служб.

Як показує аналіз, тарифи встановлюються органами місцевого самоврядування із запізненням, у місцевих бюджетах не передбачаються компенсації втрат (недоотримання доходів) від несвоєчасного затвердження тарифів. Таким чином, реально отримані прибутки нижчі, ніж відображаються у звітності за принципом нарахування, через власну дебіторську заборгованість, яка дорівнює сумі прибутку підприємств ЖКГ за 6–9 місяців.

Тарифи та амортизація мають взаємний вплив на формування власних фінансових ресурсів. У країні, де рівень придатності основних засобів підприємств ЖКГ коливається в межах 38% (за критичного рівня 30%), коли ймовірність настання техногенних катастроф внаслідок значного зносу основних засобів є максимальною, дозволені методи нарахування та норми амортизації ще більше загострюють проблему оновлення основних фондів.

Амортизація – це процес поступового перенесення вартості основних фондів у міру їхнього зношування на виготовлення продукту (надання послуг), нагромадження в міру реалізації продукції грошових коштів на відновлення основних фондів [2, с. 28]. Перенесення вартості, втраченої основними виробничими фондами в процесі експлуатації, відбуваються відповідно до встановлених норм амортизації та нарахованої суми відрахувань на неї, що включається у собівартість житлово-комунальних послуг. Правильно визначена сума амортизаційних витрат при формуванні тарифів на послуги житлово-комунального господарства сприяє правильному визначенню фінансового результату і створенню власних джерел формування фінансового капіталу. Невключення до тарифів квартплати сум амортизаційних відрахувань на повне відновлення об'єктів житлового фонду призводить до того, що житлові підприємства продовжують функціонувати на засадах самокупності лише поточних витрат. Оскільки житлові будинки становлять більше 90% усіх основних фондів галузі, тому діючі механізми формування власного капіталу не забезпечують не тільки розширеного, а й простого відтворення основних засобів і виробничого циклу житлово-комунальних підприємств.

Житловий фонд України – цінне національне надбання, яке становить майже 25% вартості основних засобів країни [4, с. 504]. В житловому господарстві нарахування амортизаційних відрахувань на повну реновацію житлових будівель з метою включення їх до собівартості не проводяться. У структурі витрат є видатки на амортизацію (3–4 %), але це нарахована амортизація на основні виробничі засоби, а не на житловий фонд. Недостатньо коштів витрачається і на капітальний ремонт об'єктів житлового господарства (в межах 2–3 грн. на один квадратний метр загальної площі житлових приміщень) [4, с. 527]. Як вихід зі становища, підприємства перекладають частину витрат капітального характеру на статті витрат, а саме – на поточний ремонт і квартплату. Загалом за рахунок квартплати формується до 60% доходів житлового підприємства, й особливі стійкі пасиви – передоплата квартиронаймачів – майже не застосовується. Таким чином, на практиці мешканці будинків частково, замість держави, фінансують капітальний ремонт будинків. В умовах постійного дефіциту фінансових ресурсів, підприємства зосереджують свою діяльність головним чином на дрібних поточних ремонтах у житлових будинках, роботи капітального характеру затягуються в часі або не проводяться, що в кінцевому підсумку призводить до ще більшої потреби фінансового капіталу. Одночасно підприємства є платниками податку на додану вартість. Зрозуміло, що такий порядок формування тарифів на послуги з утримання та експлуатації будинків вимагає максимального прискорення процесів реформування фінансового механізму функціонування підприємств житлового господарства. В інших підгалузях комунального господарства (водо- і теплопостачання, вивезення побутових відходів) чинною нормативно-правовою базою передбачено включення у собівартість послуг статті витрат "Амортизація". Сума амортизаційних відрахувань для розрахунку тарифів визначається з урахуванням руху основних засобів, інших необоротних матеріальних і нематеріальних активів виробничого призначення у плановому періоді. Проте розрахунок амортизації здійснюється відповідно до податкового законодавства. Термін "амортизація" у податковому законодавстві слід розуміти як поступове віднесення витрат на їхнє придбання, виготовлення або поліпшення, на зменшення скоригованого прибутку платника податку в межах норм амортизаційних відрахувань у відсотках до балансової вартості кожної із груп основних фондів: група 1–2%, група 2–10%, група 3–6% та група 4–15%, у розрахунку на податковий квартал [3, с. 52].

Стандарт же бухгалтерського обліку 7 дає змогу житлово-комунальним підприємствам нараховувати амортизацію за такими методами:

- прямолінійним, за яким річна сума амортизації визначається діленням вартості, що амортизується, на очікуваний період часу використання об'єкта основних засобів;
- виробничим, за яким місячна сума амортизації визначається як добуток фактичного місячного обсягу продукції (робіт, послуг) та виробничої ставки амортизації;
- податковим методом [6, с. 7].

Кумулятивний та метод зменшення залишкової вартості є методами прискореної амортизації і не можуть застосовуватися, оскільки на житлово-комунальні послуги ціни регулюються.

Перевагами прямолінійного методу є передусім простота розрахунку амортизації в кожному звітному періоді, що доволі зручно при формуванні цін. Недоліки цього методу стосовно житлово-комунальних послуг у тому, що при його застосуванні не враховується моральний знос об'єктів, а також необхідність збільшення затрат на ремонт в останні роки експлуатації основних засобів.

Виробничий метод нарахування витрат амортизації доцільно застосовувати тоді, коли можуть бути визначені точні обсяги надання послуг, що характерно для житлово-комунальних послуг.

Порядки формування тарифів на послуги з централізованого водо- і тепlopостачання та вивезення відходів доволі чітко розкривають порядок визначення очікуваних (планових) обсягів виробництва і надання послуг [9; 10].

Таким чином, доцільно б було надати право підприємствам самостійно, з урахуванням очікуваного способу одержання економічних вигод від використання та збільшення фінансових ресурсів, обирати метод нарахування амортизації.

В процесі формування тарифів підприємство самостійно визначає джерела фінансування капітальних інвестицій за рахунок амортизації та планового прибутку. Поряд із потребою проведення щорічної індексації балансової вартості основних фондів та нематеріальних активів, для житлово-комунальних підприємств важливим джерелом формування власного капіталу стало б запровадження податкової знижки, яка надається за умови 100-відсоткового використання амортизаційного фонду на інвестиційні цілі. Плановий прибуток у тарифах, як джерело капіталу, повинен забезпечити часткове відшкодування витрат на капітальний ремонт, реконструкцію або нове будівництво об'єктів комунального призначення та погашення боргових зобов'язань житлово-комунальних підприємств з повернення ресурсів, запозичених на розвиток і ремонт об'єктів інженерної інфраструктури у формі середньо- і довгострокових кредитів та виплаті відсотків за ними, а також сплати податків, які здійснюються за рахунок прибутку.

Вихідною базою для розрахунку прибутку має бути план (програма) розвитку мереж та об'єктів житлово-комунального господарства. При формуванні тарифів на послуги централізованого водо- і тепlopостачання чинна нормативно-правова база передбачає витрати на здійснення капітальних вкладень і створення спеціальних інвестиційних фондів включати до тарифів на строк не менш як п'ять років згідно із затвердженою програмою розвитку систем централізованого водо- і тепlopостачання. Таким чином, на житлово-комунальних підприємствах формується фонд розвитку, що включає амортизацію, і фонд накопичення, сформований із прибутку, що залишається у розпорядженні підприємства. Необхідну величину прибутку, що враховується при формуванні тарифів, можна розрахувати так:

$$Пн = ФР - А,$$

де $Пн$ – частина прибутку, що спрямовується у фонд накопичення, тис. грн.;

$ФР$ – фонд розвитку житлово-комунального підприємства, тис. грн;

$А$ – амортизаційні відрахування на повне відновлення основних засобів та їхній ремонт, тис. грн.

У процесі планування фінансового капіталу за рахунок власних джерел, поряд із прибутком від основної діяльності та амортизації, необхідно також враховувати прибуток від іншої діяльності, від позареалізаційних операцій, надходження від індексації активів та інші цільові надходження (рис. 1).

За рівнем капіталізації на міжнародному рівні прийнято оцінювати рівень розвитку національних економік, окремих регіонів, суб'єктів господарювання. Житлово-комунальне підприємство – соціально зорієнтована ланка економіки країни, багатогалузевий господарський комплекс, функціональним призначенням якого є задоволення житлово-комунальних потреб населення, підприємств, що забезпечує реалізацію відповідних прав і захист здоров'я громадян, сприяє соціально-економічному розвитку та зміцненню безпеки держави. Проте темпи вкладання інвестицій у цю важливу галузь

вкрай низькі, а структура їхнього капіталу нераціональна. Головною метою капіталізації підприємств житлово-комунальної галузі має стати задоволення його потреб у придбанні необхідних активів та оптимізація структури капіталу з позицій забезпечення умов його ефективного використання.

У міжнародних стандартах бухгалтерського обліку, які використовують у ціноутворенні, прийнято фінансову концепцію капіталу, яка на макрорівні визначає капітал як суму чистих активів чи власний капітал підприємства.

З огляду на зазначене, нині особливу увагу зосереджено на дослідженні насамперед власних джерел формування фінансового капіталу, який прийнято розглядати як найбільш широкую категорію, що визначається вартістю практично всіх видів природних, промислових, людських, матеріальних і нематеріальних ресурсів. З цією метою пропонується:

- провести інвентаризацію та переоцінку основних засобів підприємств житлово-комунального господарства;
- до запровадження нарахування амортизації на житловий фонд та включення амортизації у квартплату запровадити спільне фінансування капітального ремонту будинків їхніми співвласниками;
- законодавчо передбачити формування спеціального фонду бюджету для розвитку підприємств житлово-комунальної галузі за рахунок надходжень на додану вартість, сплачених підприємствами житлово-комунального господарства;
- запровадити для підприємств житлово-комунального господарства інвестиційний податковий кредитабо податкову знижку, які надаватимуться за умови 100-відсоткового використання амортизаційних відрахувань на інвестиційні цілі;
- застосувати обов'язкову щорічну індексацію балансової вартості груп основних фондів та нематеріальних активів житлово-комунальних підприємств;
- передбачити можливість застосування житлово-комунальними підприємствами різних методів нарахування амортизації, крім методу прискореної амортизації;
- відновити нарахування пені за несвоєчасне внесення плати за використані житлово-комунальні послуги.

Запропоновані механізми вдосконалення ціноутворення забезпечать підвищення капіталізації житлово-комунальних підприємств. Отже, доведено необхідність використовувати амортизацію та прибуток для підвищення капіталізації підприємств через вдосконалення ціноутворення на послуги житлово-комунального господарства.

Література

1. Гура Н. О. Система формування тарифів на житлово-комунальні послуги / Н. О. Гура // *Фінанси України*. – 2007. – № 4. – С. 69–76.
2. *Енциклопедія житлово-комунальної сфери / за ред. Р. Дяківа*. – К. : МЕФ, 2007. – 991 с.
3. Закон України "Про оподаткування прибутку підприємств" від 22.05.1997 р. № 283/97.
4. Кириленко О. П., Квасовський О. Ф., Лучка А. В. Місцеві фінанси : підруч. / О. П. Кириленко, О. Ф. Квасовський, А. В. Лучка. – К. : Знання, 2006. – 671 с.
5. Про підсумки роботи житлово-комунального господарства України за 1 півріччя 2010 р. : рішення від 19. 08. 2010 р. № 25 Колегії Мінжитлокомунгоспу України.
6. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 "Основні засоби" : наказ Міністерства фінансів України від 27 квітня 2000 р. № 92.
7. Про затвердження Порядку формування тарифів на послуги з утримання будинків і споруд та прибудинкових територій і типового договору про надання послуг з утримання будинків і споруд та прибудинкових територій : постанова КМУ від 12 червня 2005 р. № 560.
8. Про затвердження Правил надання послуг з централізованого опалення, постачання холодної та гарячої води і водовідведення та типового договору про надання послуг з централізованого опалення, постачання холодної та гарячої води і водовідведення : постанова КМУ від 21 липня 2005 р. № 630.
9. Про затвердження Порядку формування тарифів на виробництво, транспортування, постачання теплової енергії та послуги з централізованого опалення і постачання гарячої води : постанова КМУ від 10 липня 2006 р. № 955.
10. Про затвердження Порядку формування тарифів на послуги з централізованого водопостачання та водовідведення : постанова КМУ від 12 липня 2006 р. № 959.